

PSZEUDO-KRATÜLOSZ

Szigetvári Péter – Törkenczy Miklós

Az alábbiakban közölt szöveg titokzatos körülmények között került a szerzők (helyesen: közreadók) kezébe. Nemrég, egy viharos éjjelen, az MTA Nyelvtudományi Intézetének kihalt épületében, az Elméleti Nyelvészeti Osztály kongó termeinek egyikében két fonológus (jelen közlemény szerzői) kétségbeesetten igyekezett közösen cikket írni a Bánréti Zoltán és Komlós András tiszteletére titokban készülő kötetbe — vészjóslóan közeledett a határidő. A helyzet, mint szokott, egyre fokozódott. A téma ugyan világos és egyértelmű volt, és előttük hevert (egy vitatott alapkérdésről, a fonetika fonológiai szerepéről akartak írni, ami jól illett az ünnepelték nyughatatlan természetéhez és a megoldatlan problémák iránti vonzódásához), de annál kevésbé volt egyértelmű és világos, hogy konkrétan mit is írjanak. Már-már úrrá lett rajtuk a kétségbeesés. Mintha megérezte volna ezt a kétségbeesést a künn tomboló vihar: a szél egyre vadabbul zörgette az ablaktáblákat, tombolt a fürgeteg, zuhatagként zúdult a Benczúr utcára a fekete eső. Hirtelen, hatalmas csattanással villám szelte ketté a dúlt eget — az Intézetben kihúnyt minden fény, megállt minden villanyos szerkezet, minden biztosítékot kivert az égiháború, és egyszerre baljós, síri csönd lett. A két fonológus összerezzen, amikor egyszer csak, a siket némaságban, érthetetlenül, felzúgott egy lézernyomtató. A hideg hold pont e nyomtatóra vetette sugarát: az egyetlen sápadt papírlapot nyomtatott. Odarohantak, reszketve, szinte egymás kezéből tépték ki a lapot, és a kétes holdfényben olvasták az egyetlen mondatot: „Most megsegítelek benneteket, de egyszer, ha eljön az idő, lehet, hogy én is kérek majd valamit.” Valami motozást hallottak a hátuk mögött, és ahogy megpördültek, hirtelen kigyúlt a villanyfény, újraindultak a kompjuterek (a budling

szünetmentes áramforrása is). Csoda történt: az íróasztalon, ahol elébb még eddigi munkájuk gyümölcse, azaz semmi sem volt, egy poros kartondoboz feküdt. A dobozon felirat: „Névtani dolgozatok: a felsőgödi Latabár-villa egyes virágnevei.” Ebben a dobozban hevert az a viszonylag jó állapotban lévő papirusztekercs, melynek szövegét most közreadjuk. Meggyőződésünk (és ebben mérvadó klasszikafileológusok is egyetértenek velünk), hogy e papirusz Platónnak egy elveszett dialógusát tartalmazza, melyben Hermogenész és Kratülosz (minő különös egybeesés!) éppen a fonológia és a fonetika viszonyáról beszélgetnek. Sajnos, a kézirat töredék; az eredetien semmit sem változtattunk, csak magyarra fordítottuk és bibliográfiai jegyzetekkel láttuk el azt.

HERMOGENÉSZ

De jó, hogy látlak, kedves Kratüloszom. Képzeld, mi történt: a minap gyanútlanul teszek-veszek a csarnokban, amikor egyszer csak eszembe ötlük, nem lehet, hogy Szteriadész igazat beszél, amikor azt állítja, a proszodeia nem létezik?

KRATÜLOSZ

Ó Hermogenész, minő csodálatos egybeesés. Magam is ezen a problémán tételődöm már hónapok óta. Menjünk tehát. Mivel a híres Szteriadész jelenleg a tengeren túl időzik, csak szellemét tudjuk megidézni, reméljük nem vétünk nagyot ellene, és nem fogja azt mondani, mint Aranyszájú Johannész:¹ gondolta a fene.

HERMOGENÉSZ

Akkor röviden összefoglalom: azt állítja Szteriadészünk,² hogy tévedünk, ha azt hisszük, hogy beszéd közben proszodeia keletkezik vagy esetleg azt, hogy a proszodeia már elménkben is létezik. (Proszodeián az egyszerűség kedvéért most értsük a szüllabák szerkezetét.) Szerinte ugyanis minden olyan jelenség, amelyet mi (szerinte hibásan) a proszodeia segítségével magyarázunk, magyarázható a fonetikai kulcsok, az észlelés megkívánta szükségyszerűségekkel is.

¹ Arany János (1817–1882)

² Donca Steriade (2000), Alternatives to syllable-based accounts of consonantal phonotactics. In Osamu Fujimura, Brian D. Joseph és Bohumil Palek (szerk.) *Proceedings of the 1998 Linguistics and Phonetics Conference*. Prága: The Karolinum Press. 205–242.

Na de ha ez így van, akkor mivel nekünk is, és a mi demokrata Szókratész mesterünk szerint a barbároknak is, ugyanolyanok a beszédszervei, tehát mivel minden halandóra ugyanazok a fonétikai szabályszerűségek vonatkoznak, miért vannak különböző fonológiai szabályok a nyelvekben, miért beszélünk mi érthetően, míg a barbárok csak vartyogni tudnak? Úgy vélem, helyesen kérdezi a civódó Kayosz³ (akit ellenségei Káosznak is neveznek): Ha így áll a dolog, miért vannak a nyelvek között egyáltalán hangtani különbségek? Mit felelne erre Szteriadészünk?

KRATÜLOSZ

Azt, hogy a katolikosz... —hogy is mondjam, univerzális— észlelési skálát a barbárok máshogy osztják fel, mint mi. A helyes alakot azután a tengeren túl igen népszerű Optimalitás Elmélet⁴ szerint számolhatjuk ki. A skálák univerzális következményláncokat⁵ jelenítenek meg: ha a skálának egy adott pontján az adott nyelv megengedi két hang rendszerszerű elkülönülését, akkor ebből következik, hogy a skálának az ennél észlelés szempontjából jobb pontjain is meg kell engednie azt. Tehát még a barbárok sem beszélhetnek akárhogy, mert a lehetséges nyelveket szabályozza a skálák zártsága, vagyis hogy az adott skálának csak egy összefüggő szakaszát választhatja ki egy-egy nyelv, ahogy azt a cinikus bölcs, Rebrosz és társa, az izgékony lánzsarázó Trónosz barátaink⁶ is oly helyesen megállapították.

A szüllabákra épülő elmélet például azt mondja: az aspirált mássalhangzók a szótagkezdetben erősen aspiráltak, a kódában viszont elvesztik az aspirációjukat. De miért? kérdezheti az isteni Szteriadész.

³ Jonathan Kaye (1989), *Phonology: A Cognitive View*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

⁴ Alan Prince és Paul Smolensky (1993), *Optimality Theory: Constraint Interaction in Generative Grammar*. Kézirat. Rutgers University, New Brunswick, and University of Colorado, Boulder. [(2004) Oxford: Blackwell.]

⁵ implicational hierarchy

⁶ Rebrus Péter és Trón Viktor (2002), A fonotaktikai általánosításokról: Kísérlet a magyar mássalhangzó-kapcsolatok nem-reprezentációs leírására. In Maleczki Márta (szerk.) *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei V*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. 17–63.

HERMOGENÉSZ

Pofonegyszerű: jól tudjuk, hogy a kóda gyenge helyzet, ott gyengülnek a más-salhangzók, vagyis elvész a különbség az aspirált és az aspirálatlan hang között.

KRATÜLOSZ

És vajon honnan tudjuk, Hermogenészem, hogy gyenge helyzetű a kóda, és erős a kezdet, hacsak nem onnan, hogy az előbbiben gyengülést tapasztalunk, vagyis a különbségek hiányát, az utóbbiban viszont nem?

HERMOGENÉSZ

Na jó, igazad van. De akkor mit mondana erre Szteriadész?

KRATÜLOSZ

Egyszerű! Egyáltalán nem a szülabákról van szó. A szülabák csak khimairák. Hallott valaha halandó szótaghatárt? Vagy szótagösszetevőt? A proszodeia határait és szerkezetét emberi fül nem hallja. És ráadásul szükségtelemek is, hiszen a proszodeia következik a szegmentumok egymásutániságából. Miért ne hivatkozzunk tehát közvetlenül a szegmentumok egymásutániságára? Vagyis aspiráció nem a szülabák elején van, hanem ott, ahol a mutát (vagy ahogy az Ister-menti barbárok mondják: zárhangot) magánhangzó, esetleg szonoráns követi. Ez a kódában nem fordul elő, ott a mutát másik zárhang követi, vagy éppenséggel semmi, így ott az aspiráció elvész, mivel nehezen hallható.

És azok a barbárok, akik nyelvében még ebben a nehezen hallható helyzetben is aspirált a zárhang? Azokkal mi van? Azoknak talán élesebb a hallásuk?

KRATÜLOSZ

Nem, csak az ő nyelvükben fontosabb az aspiráltak aspiráltságához való hűsége, mint a fonétikai kulcsok viszonylagos hallhatósága. Ráadásul egészen bizonyosak lehetünk abban, hogy az ilyen nyelvekben az aspiráció a könnyebben felismerhető helyzetekben sem vész el. Vagyis a skálát egy ilyen nyelv

másképp osztja fel, de látható, hogy a skála mindenkinek azonos. Olyan nyelvet egészen biztosan nem találunk még Héraklész oszlopain túl sem, amelyben a nehezen felismerhető aspiráció megmaradna, de a könnyebben felismerhető nem.

HERMOGENÉSZ

Meggyőztél. Akkor próbáljunk most meg mesterünk, Szókratész módszerével élni...

KRATÜLOSZ

Tényleg, hová tűnt Szókratész?

HERMOGENÉSZ

Haza kellett mennie, tudod, Xanthippé nem tűri, hogy késsen. De ha már a thrák Szteriadésről is úgy beszélünk, hogy nincs közöttünk, Szókratész módszerével is élhetünk anélkül, hogy itt lenne. Szóval, hogyan hozhatnánk zavarba Szteriadészt?

KRATÜLOSZ

Vajon mit tudna kezdeni Szteriadész egy olyan jelenséggel, ami nem egymás melletti hangokra hivatkozik? Merthogy ő csak az elhangzó felszíni hangsort veheti figyelembe, mögöttes, autoszegmentális egymásmellettiségről ő nem vehet tudomást. Egy hang felismerhetőségének kulcsai pedig nyilván csak a szomszédos hangokban lehetnek. Ismersz ilyen nem lokális jelenséget?

HERMOGENÉSZ

Naná, hogy ismerek. Itt van például a belfasztoszi Harrisz⁷ által is tárgyalt fonotaktikai jelenség az albioni barbárok nyelvéből. Azok a barbárok bizonyos esetekben ejtenek egy jottát az [u:] előtt, pl. a Múzsák tudományára utaló *music* [mju:zɪk] szóban, más esetekben viszont nem, pl. soha nem mondják azt a szabályra, hogy [rju:l] (*rule*) vagy a rágásra, hogy [tʃju:] (*chew*). Ez a jottát megelőző mássalhangzón múlik...

⁷ John Harris (1994), *English Sound Structure*. Oxford: Blackwell. 86. o. skk.

KRATÜLOSZ

Ezen Szteriádész csak nevetne: nyilvánvaló, hogy a két mássalhangzó közti átmenetben rejlik a kulcs.

HERMOGENÉSZ

Igenám, de a dolognak még nincs vége. Ugyanis az öregebb barbárok beszédében az *l* után bizonyos esetekben van jotta, pl. az evangelista nevét így ejtik: [lju:k] (*Luke*), más esetekben viszont nincs, a kékre egyikük sem mondja azt, hogy [blju:] (*blue*), csak azt, hogy [blu:].

KRATÜLOSZ

Talán arról van szó, hogy két mássalhangzó után már nehezebb felismerni a jottát?

HERMOGENÉSZ

Mondhatnánk, csakhogy ugyanazok az öreg, akár fogatlan barbárok, akik [lju:k]-ot mondanak, [blju:]-t viszont nem tudnak, könnyedén kimondják azt, hogy [slju:], amikor a szomszédot kinyírták. Úgy tűnik tehát, hogy nem egymás melletti hangok között van fonotaktikai korlát, hiszen ezek a barbárok azt is mondják, hogy [bju:ti] (*beauty*) a szépségre, meg azt is, hogy [sju:t] (*suit*) az öltönyre. Csak a *s*-t követő *l* után képesek jottát ejteni, ha bármilyen más mássalhangzó előzi meg az *l*-t, akkor nem. Vajon mit mondana erre a bölcs Szteriádész?

KRATÜLOSZ

Kerberosz legyenek, ha meg tudom mondani. Ezt talán még a titokzatos gondolatú itáliai Burdziosz⁸ sem tudja.

Mivel lehetne még megizzasztani a beretvaeszű Szteriádészt?

⁸ Luigi Burzio; l. pl. Luigi Burzio (1994), *Principles of English Stress*. Cambridge: Cambridge University Press, vagy (2002), *Surface-to-Surface Morphology: When Your Representations Turn into Constraints*. In Paul Boucher (szerk.) *Many Morphologies*. Somerville, Mass.: Cascadilla Press. 142–177.

HERMOGENÉSZ

Vajon mivel? Megvan: olyasvalamivel, ami nincs és mégis van! Nem hallható, de ugyanakkor fonológiai szerepe mégis van.

KRATÜLOSZ

El nem tudom képzelni, mi járhat az eszedben, Hermogenészem!

HERMOGENÉSZ

Pedig egyszerű, kedves Kratülosz, az Ókeánoszon túli legendás Szapírosz által egykoron leírt fantomszegmentumokra gondolok.

KRATÜLOSZ

Mik azok a fantomszegmentumok?

HERMOGENÉSZ

Mondok egy egyszerű példát. A fürkész Szapírosz,⁹ amikor a vad és zabolátlan athabaszkoszok földjén járt, éles elmével észrevette, hogy ezek a barbárok úgy érzik, hogy bizonyos, észlelhetően magánhangzóra végződő szavak más-salhangzóra végződnek. Pl. két szó van az athabaszkoszok nyelvében, melyeket egyaránt *diní*-nek ejtenek. Az egyikről, amely azt jelenti: „ez”, azt tartják (a hangzásnak megfelelően), hogy magánhangzóra végződik. A másikról viszont, amely azt jelenti: „hangot ad”, azt állítják (a hangzás ellenében), hogy mássalhangzóra, sőt kifejezetten *t*-re végződik.

KRATÜLOSZ

Talán a szirének téveszthették meg az athabaszkoszokat? Vagy a fürkész Szapírosz a szférák zenéjét hallotta volna?

HERMOGENÉSZ

Egyik sem, barátom. Szapírosz tanult fonétikus volt, megfigyeléseit ma is mindenki elfogadja, az athabaszkoszoknak pedig az volt a szájukon, ami a

⁹ Edward Sapir (1933), La réalité psychologique des phonèmes. *Journal de Psychologie Normale et Pathologique* 30 : 247–265.

szívükön, azaz a fonológiájukban. Az athabaszkoszok azért gondolták, hogy a „hangot ad” jelentésű *dini* *t*-re végződik, mert—bár magában magánhangzó van a végén—vannak olyan alakjai, melyek *t*-re végződnek.

KRATÜLOSZ

Ne haragudj, Hermogenész, de ez Szteriádész elmélete szempontjából édesmindegy: a barbárok (akik azért mégiscsak emberek, mint mi) olyan dolgot hallanak, ami nem hangzik el! Szteriádész ezzel aztán semmit sem tud kezdeni! Ráadásul számos más ilyen példa is eszembe jutott: pl. az albioni barbárok nem rotikus törzsében vannak olyan szavak, melyek fantom *r*-re végződnek: izoláltan olyanok, mint bármilyen más, magánhangzóra végződő szó, és mégis, ha a következő szó magánhangzóval kezdődik, a fantom *r* megjelenik. Vannak olyan beszélők, akiknek *Kaa*,¹⁰ a kígyó neve ugyanúgy hangzik, mint *car*, az autó—mindkettő [ka:], de *Kaa is* (a kígyó) nem ugyanolyan, mint *car is* (az autó), az előbbi [ka: ɪz], az utóbbi [ka:r ɪz].

HERMOGENÉSZ

Hohó, Kratülosz, ne olyan sebesen, ne kapkodj, mint Zeusz a ménkűhöz! Akkor lenne igazad, ha Szteriádész elmélete csak a fonétikai kulcsokról szólna. Ő azonban azt mondja, hogy a fonétikai kulcsokon túl a szavak viselkedését a paradigmatis viszonyok is befolyásolják.

KRATÜLOSZ

Titokzatos vagy, mint egy delphoi-i jóslat! Mi fán teremnek a „paradigmatikus viszonyok”?

HERMOGENÉSZ

Mondok egy egyszerű példát: jól tudjuk, hogy az albioni barbárok másként ejtik a hibát jelentő *mistake* és a rossz időzítésre utaló *mistime* szavakat.

KRATÜLOSZ

Igen, a *mistake* *t*-je nem aspirált, a *mistime* *t*-je viszont igen.

¹⁰ Rudyard Kipling (1894), *The Jungle Book*.

HERMOGENÉSZ

Helyes, Kratülosz. Mármost, úgy tűnhet, hogy ez kellemetlen Szteriádész számára, hiszen ugyanabban a nyelvben, ugyanabban a környezetben hol van aspiráció, hol nincs (pedig egy nyelvben csak egy felosztása lehet az észlelési következményláncnak). Szteriádész azonban ezt tanítja: a különbség annak tudható be, hogy a *mistime* paradigmaticus viszonyban van az időt jelentő *time* szóval, melynek aspirált *t*-jét ezért átörökli — ezzel szemben a *mistake* nincs ilyen viszonyban a venni jelentésű *take* szóval, s ezért annak aspirációját nem is örökli.

A szavak alakját, fonotaktikáját tehát a nemcsak az észlelés hanem a paradigmaticus viszonyok, azaz az analógia is befolyásolja.

KRATÜLOSZ

Értem már, de eszembe jutott egy probléma. Könnyen találhatunk olyan példákat, ahol a paradigmaticus kapcsolat nyilvánvalóan fennáll, de a fonetikai jegy mégsem öröklődik. Például az albioniak tengerentúli törzsénél találkozzunk a lebbentés¹¹ barbár szokásával. Az ütés jelentésű *hitting*-et, amit az albioniak [hitɪŋ]-nek mondanak, ők [hɪɪŋ]-nek ejtik.

HERMOGENÉSZ

De miért baj ez Szteriádészünknek, ó Kratülosz?

KRATÜLOSZ

Azért, mert a [hɪɪŋ] paradigmaticus kapcsolatban van az üt jelentésű *hit* szóval, melyben *t*-t ejtenek, de a paradigmaticus viszony dacára a *t* nem öröklődik át. Ráadásul az aspiráció és a lebbentés esetében is nem-megkülönböztető jegyről van szó, tehát a kontraszton nem múlhat viselkedésük különbsége! Most akkor számít a paradigmaticus viszony, vagy nem?

HERMOGENÉSZ

Ó, ha köztünk lehetne a homályosszavú Burdziosz! Talán ő tudná.

¹¹ flapping

A lebbentésről jut eszembe, hogy ez nemcsak szóhatáron, az öröklődés szempontjából viselkedik különösen, hanem szón belül még az észlelési sorok következményláncát is összezavarja.

KRATÜLOSZ

Hogyhogy? Hiszen azt állítottuk, hogy ez minden nyelvben, még a barbárok nyelveiben is ugyanúgy áll.

HERMOGENÉSZ

Épp ez a bökkenő a lebbentéssel. Az észlelés szempontjából a magánhangzó melletti helyzet a legkedvezőbb: itt ismerhető fel leginkább két hang különbsége. Vagyis azt várnánk, hogy ha egy szembenállás mássalhangzó után és magánhangzó előtt megmarad, akkor két magánhangzó között pláne meg kell maradnia, attól függetlenül, hogy az adott szembenállás a bal vagy a jobb oldali környezetétől várja-e az észlelési kulcsokat. A *t* és *d* magánhangzók között az összes albioni nyelvben szembenáll. Az Ókeanoszon-túliak, a hibernoszok és az antipodoszok¹² nyelvében a szembenállás a lebbentés által felfüggesztődik épp két magánhangzó között, miközben a legtöbb mássalhangzó után megmarad. Tehát, míg a „későbbi” jelentésű *latter* és a lét-rát jelentő *ladder* szavak megkülönböztethetetlenek, hisz egyaránt [læɾə]-nek hangzanak, a „megváltoztat” jelentésű *alter* és az égerfát jelentő *alder* különbözőek maradnak, tudniillik [ɔ:lɾə], illetve [ɔ:lɔə]. Ez azt jelenti, hogy a több észlelési kulcsot adó ponton tűnik el a szembenállás, miközben a rosszabb helyzetben megmarad. Lernai hüdra legyenek, ha értem!

KRATÜLOSZ

Sőt, a sztümphalosz mocsár érc tollú madarait is bevállalhatod! Merthogy a szonoránsok sorrendje is összezavarodik a lebbentéskor. Hiszen míg—ahogy láttuk—*l* után nem következik be, az észlelésikulcs-adás szempontjából nála rosszabbnak tekintett orrhangok után mégis megtörténik: az ügetést jelentő *canter* és az őszinteséget jelentő *candour* egyaránt [kæɾə].

¹² ausztrálok és új-zélandiak

HERMOGENÉSZ

Vigyázat! Hátrább a madarakkal! Van az ilyen szavakban egyáltalán orrhangú mássalhangzó? Nem arról van-e szó inkább, hogy a lebbentett hangot orrhangú magánhangzó előzi meg?

KRATÜLOSZ

Na jó, engedjünk ennyit meg ezer sebből vérző Szteriadészünknek. Ebben az esetben is fennáll az eredeti kifogás, a jobb helyzetben eltűnik a szembenállás, míg a rosszabban megmarad.

HERMOGENÉSZ

És te vajon rejtegetsz-e még valamit a tunikád alatt, Kratüloszom?

KRATÜLOSZ

Naná, hogy rejtegetek. A már sokszor emlegetett albioni barbárok nyelvében, valamint tengerentúli gyarmataikon, a *tr*, *dr* csoportok másképp viselkednek, mint a *tl*, *dl* csoportok, amint azt például az eszes Kenstowiczész¹³ is feljegyezi. A szörnyű jelentésű *atrocious t*-je aspirált, az Ókeanoszra utaló *Atlantic*-é viszont nem. Ugyanilyen eltérésről számol be Gerfenosz¹⁴ a délkelet ibériai barbárok nyelvében. Náluk csak aspiráció marad minden olyan obstruens helyén, amelyiket nem magánhangzó vagy szonoráns követ: a költség jelentésű *costa* például náluk [kohta].

HERMOGENÉSZ

Eddig a ravasz Szteriadész is röhögve tudná kezelni a helyzetet...

KRATÜLOSZ

Csakhogy éppenséggel a *tl* csoportban is eltűnik a *t*, holott itt szonoráns követi: míg a vonzó *atractivo*-t [atraktivo]-nak, a sportos *atletico* [ahletiko]-nak hangzik.

¹³ Michael Kenstowicz (1994), *Phonology in Generative Grammar*. Oxford: Basil Blackwell. 251. o.

¹⁴ Chip Gerfen (2001), A critical view of licensing by cue: codas and obstruents in Eastern Andalusian Spanish. In Linda Lombardi (szerk.) *Segmental phonology in Optimality Theory: constraints and representations*. Cambridge: Cambridge University Press, 183–205.

HERMOGENÉSZ

Hivatkozhat Szeteriadészünk arra, hogy az *l* más fonétikai kulcsokat nyújt, mint az *r*.

KRATÜLOSZ

Igenám, de miért csak a *t* és *d* számára eltérőek ezek a kulcsok, míg a *p*, *b*, *k*, *g* számára nem? Amíg az isteni Szteriadész megtalálja erre a kérdésre a választ, addig az a helyzet, hogy a szüllibás elmélet sokkal egyszerűbb megoldást kínál, hiszen történetesen mindkét említett nyelvben vannak *pr*, *tr*, *kr*, *pl* és *kl* kezdetű szavak, nincsenek viszont *tl*, *dl* kezdetűek.

HERMOGENÉSZ

Kratüloszom, ezzel szépen alávágsz thrák kollégánknak. Kíváncsi volnék, mi volna erről a véleménye a homályosszavú Burdziosznak.

KRATÜLOSZ

Még nagyobb bajba kerülhet Szteriadészünk, ha olyan nyelvet találunk, amelyben ugyanaz a mássalhangzó-csoport egyszer így, egyszer úgy viselkedik. Hermogenész barátom, jut-e eszedbe ilyen?

HERMOGENÉSZ

Már hogyné kedves Kratülosz. Éppen a már emlegetett belfasztoszi bölcs, Harrisz írja,¹⁵ hogy az albion barbárok némelyike különbözőképpen ejti az elemre utaló *battery* és a verést jelentő *battery* szavakat, az első *t*-je aspirált marad, a másodiké viszont glottálisszá válik. De hasonló szokásról ír a nikai Scheerosz¹⁶ is a bohémiai barbároknál. Náluk egy változó alakú előtag néha *od*-ként jelenik meg, pl. *odbručet* „morog”, máskor *ode*-ként, pl. *odebrat* „elvisz”. Ez utóbbi esetben a *t*őnek van egy másik alakja is, pl. a folyamatos *odbírat*, vagyis a *b* és az *r* között megjelenhet egy magánhangzó, és ez éppen abban az esetben van így, amikor az előtag a hosszabb, *ode*-alakjában járul a

¹⁵ John Harris (1994), *English Sound Structure*. Oxford: Blackwell. 222. o.

¹⁶ Tobias Scheer (1996), *Une théorie de l'interaction directe entre consonnes*, doktori értekezés, Université Paris 7. 7. o. skk.

tóhöz. Ebbe még Szeriadésznek is beletörne a bicskája, hisz a *bručet* és a *brat br*-je között egyébként egyáltalán nincsen fonétikai különbség.

KRATÜLOSZ

Hát ezután a homályosságú Burdziosz is bizony megnyalná mind a tíz ujját.

Még szerencse, kedves Hermogenész barátom, hogy az általunk itt felvetett problémákra Dzsimbosz, a titokzatos keleti bölcs megtalálta a megoldást, amint azt a nemes Trubeckoj tudtunkra adja.¹⁷ Dzsimbosz megoldását két vaskos tekercsen írta meg, ezek az alexandriai könyvtár fonológiai polcának féltve őrzött kincsei. Ott járva sokat böngésztem ezeket az iratokat és így meg tudom neked, ó Hermogenész, fejteni a titkot...

A papirosz többi része sajnos apró mozaikokban maradt csak meg. A kibetűzhető töredékeket alább közöljük.

FRAGMENTA INCERTA

- 1 ... fuvoláslányok...
- 2 ... minden zörejhang...
- 3 ... a perzsák a [...] sohasem [...] zöngétlen [...] után...
- 4 ... Szó[kraté]sz is megnyalná...

FRAGMENTA SPURIA

- 1 ... hagyjátok már abba...
- 2 ... elég volt!...
- 3 ... egy f[r]ászt fogják...
- 4 ... zeller¹⁸...

¹⁷ „Professor Jimbo”, Trubeckoj utal rá: Nikolai S. Trubetzkoy (1939), *Gründzuge der Phonologie*. Travaux du Cercle Linguistique de Prague no. 7. Prague: Cercle Linguistique de Prague. Angolul: *Principles of Phonology*. (ford. C. A. M. Baltaxe) Berkeley: University of California Press. 1969. Az utalás a mű angol fordításának 40. lapján található.

¹⁸ Ez a töredék meglepő azonosságot mutat egy bizonyosan Szapphótól származó töredékkal.